

Prof. PhDr. Marta Pančíková, CSc.

Katedra slavistiky

Filozofická fakulta

Ostravská univerzita v Ostrave

Posudok na habilitačnú prácu dr Gabriely Olchowej

Systém oslovovania v poľskom a slovenskom jazyku na začiatku 21. storočia

(Banská Bystrica 2014, 266 s.)

Dr Gabriela Olchowa je vďaka svojmu polonistickému vzdelaniu a pôsobeniu na Filozofickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici dôležitým pracovníkom tunajšej polonistiky. Svoje vzdelanie získala na poľskej univerzite v Opoli, kde obhájila aj doktorskú prácu na tému *Język i styl kazań Szymona Starowolskiego* (Opole, 2001) a získala titul doktor nauk humanistycznych, čo zodpovedá slovenskému PhD.

Habilitantka je autorkou jednej monografie, 40 publikácií, z toho 20 je publikovaných v zahraničí. 3 štúdie boli zaradené do monografie. Záujmom jej vedeckého výskumu sú tieto tematické okruhy: onomastika, jazykový obraz sveta, problematika náboženského jazyka, problematika jazykovej zdvorilosti a didaktika vyučovania poľštiny ako cudzieho jazyka.

Dôležité miesto medzi jej doterajšími publikáciami má monografia *Systém oslovovania v poľskom a slovenskom jazyku na začiatku 21. storočia* (Banská Bystrica 2014, 266 s.), prezentovaná ako habilitačná práca. Je to syntéza niekoľkoročného výskumu zdvorilostných fráz v dvoch blízkyh západoslovanských jazykoch, ktoré skúma z viacerých perspektív: pragmatickej, sociolingvistickej a didaktickej. Na Slovensku sa danej problematike doposiaľ venovala minimálna pozornosť, takže jej porovnávaciu prácu môžeme smelo nazvať novátorskou. Práve porovnávacia práca o zdvorilostných zvratoch je dôležitá pri kontaktoch rôzneho druhu a je potrebné vedieť aj o pravidlách správania sa v danej krajine, aby sa dalo vyhnúť mnohým nedorozumeniam. Mnohým sa môže zdať, že ľudia žijúci v susedných krajinách, hovoriaci slovanským jazykom, ani nemôžu používať iné zdvorilostné zvraty. Práve táto práca nás presvedča o tom, že tomu tak nie je. Adresatívny systém oboch skúmaných jazykov je rozdielny. Habilitantka analyzuje adresatívne formy po roku 1989, ale v práci uvádza aj situáciu pred týmto medzníkom, ide až do XVII. storočia. .

Práca sa skladá z úvodu, piatich kapitol, záveru, zakončenia, rezumé, bibliografie, prekladu a zoznamu tabuliek a obrázkov. Spolu je to aj s prekladom teoretickej časti do slovenčiny 266 strán. Je rozdelená na dve časti: teoretickú, ktorú tvoria dve a praktickú ďalšie tri kapitoly.

Prvá kapitola (s. 12-39) rozoberá teoretické základy porovnávacích výskumov a ich aplikáciu vo vyučovaní cudzieho jazyka a v translitológii. Opisuje doterajšie výsledky diachrónneho a synchronného výskumu adresatív v oboch skúmaných jazykoch. Ako sama uvádza, je tu disproporcja, nakoľko na Slovensku sa tejto tematike venovala malá pozornosť. V tretej podkapitole uvádza aj výskumy spojené so sociolingvistikou, a to nielen v Poľsku a na Slovensku, ale aj v USA, Rusku a iných európskych krajinách. Autorka sa opiera o práce významných svetových jazykovedcov, ako sú napríklad F. de Saussure, A. Meillet, J. Baudouin de Courtenay, W. von Humboldt, Ch. Bally, J. D. Polivanov a iní. Okrem nich uvádza mená a práce slovenských i poľských jazykovedcov zaoberajúcich sa lexikológiou, sémantikou a sociolingvistikou (J. Horecký, J. Dolník, E. Pauliny, S. Ondrejovič, J. Bosák, V. Patráš, P. Odaloš, W. Lubaš, J. Bartmiński, A. Furdal, W. Pisarek, S. Grabias, A. Wilkoń a iní). Habilitantka uvádza viacerých poľských autorov (A. Furdal, R. Grzegorzczkova, A. Weisnberg) pri opise lingvistických výskumov. V ďalšej podkapitole sa zaoberá konfrontačnou poľsko – slovenskou lingvistikou. Správne poukazuje na rozdielnosť výskumu konfrontačného, ktorý sa zaoberá zhodami aj rozdielmi a kontrastívneho, ktorý skúma iba rozdiely. Neskôr však používa tieto termíny ako synonymné. Uvádza tu autorov takýchto konfrontačných prác v Poľsku i na Slovensku a stručnú charakteristiku ich prác (F. Buffa, J. Dudášová-Kriššáková, M. Servátka, M. Pančíková, M. Vojteková, H. Mieczkowska, M. Papierz, E. Orwińska-Ruziczka, B. Rejakowa, A. J. Bluszcz, J. Lipowski, L. Ptak a iní. Medzi poľskými prácami by sa žiadalo uviesť aj najnovšiu prácu slovakistky M. Szymczak z US. Pri charakteristike monografie *Rozvojové tendencie poľskej a slovenskej lexiky na prelome tisícročia* od M. Pančíkovej nesprávne uvádza, že je to kontrastívna analýza. V tomto prípade ide o konfrontačné porovnávanie. V poslednej podkapitole vysvetľuje pojmy ako komunikačná kompetencia, variantnosť, komunikačná situácia, jazykové správanie apod.

Druhá kapitola (s. 40 – 52) rozoberá stav výskumnej práce týkajúcej sa adresatívnych foriem. Habilitantka správne konštatuje, že v poľskom prostredí sa tejto problematike venuje oveľa väčšia pozornosť v jazykovednom výskume. Uvádza bohatý zoznam poľských autorov zaoberajúcich sa titulovaním (Z. Klemensiewicz, K. Pisarkowa, J. Miodek, M. Marcjanik, M. Peisert, A. Dąbrowska, B. Bartnicka, A. Grybosiowa, E. Tomiczek, K. Ożóg, L. Zaręba, K. Sikora a iní). Sú tu uvedené skoro všetky práce týkajúce sa danej problematiky, čo nás

presvedča o tom, že autorka je dobre zorientovaná v danej problematike. Správne je aj jej konštatovanie, že na Slovensku sa touto problematikou zaoberá i zaoberalo oveľa menej jazykovedcov. Zo slovenských autorov tu uvádza také mená ako: J. Horecký, J. Kačala, J. Mistrík, J. Ružička, J. Sabol, V. Uhlár, H. Kubišová, E. Pauliny, F. Miko, O. Sabolová, D. Slančová, M. Sokolová ap. Ako správne konštatuje, na Slovensku niet monografie s touto tematikou. V podkapitole *Porovnávacie poľsko – slovenské publikácie* uvádza iba tri autorky (M. Ivanová-Šalingová, M. Papierz, M. M. Nowakowska. Tu by sa žiadalo uviesť aj učebnice a iné učebné texty, prípadne konverzačné príručky, kde sa hovorí o zdvorilostných frázach, o adresatívnych formách v oboch jazykoch.

Tretia kapitola (s. 53 – 63) definuje a klasifikuje adresatíva. Porovnáva ich definície a klasifikácie u viacerých autorov. Napríklad K. Ožóg rozoznáva päť hlavných funkcií zdvorilého správania, zatiaľ čo M. Marcjanik uvádza tri typy: *automatyczne akty grzeczności, grzecznościowa obudowa innych aktów i nieautomatyczne potencjalne akty grzeczności* a R. Przybylska vyznačuje dva druhy adresatív: *neoficiálne* a *oficiálne*. Habilitantka vychádza z klasifikácie E. Tomiczka a tiež prijala jeho komparatistickú metódu. Na základe tejto vyčleňuje dve skupiny adresatív: zintegrované (vetné konštrukcie) a nezintegrované (vokatívne formy). V tejto kapitole sa na s. 56 nachádza spojenie *grzeczny zaimek* (týka sa práce R. Przybylskej), ktoré nie je celkom jasné.

Z nášho hľadiska sú najdôležitejšou a najcennejšou časťou práce nasledujúce dve kapitoly: štvrtá kapitola (s. 64 – 87), ktorú tvorí analýza pronomínálnych adresatívnych foriem v poľštine a slovenčine a najmä piata kapitola (s. 88 – 198), obsahujúca vlastnú analýzu zozbieraného bohatého materiálu zdvorilostných foriem.

V štvrtej kapitole vychádza habilitantka z porovnania poľských a slovenských prác, ktoré aj podľa nej nie je proporcionálne, nakoľko poľských prác je omnoho viacej. Na s. 67 autorka cituje J. Mistríka: „*V ľudovej slovesnosti sa uplatňuje dôsledne tykanie: tyká sa rozprávkovým bytostiam..., tyká sa v ľudových povestiach..., personifikovaným bytostiam v bájkach i v ľudových piesňach*“. Nesúhlasíme úplne s autorom tohto citátu, pretože máme aj piesne, kde je forma VY (*Ej, pitam vas, mamičko... (Kluknava); Jaj, mamička moja chistajte oldomáš... (Podpolanie)*). Taktiež máme výhrady k tvrdeniu na s. 71, že na Slovensku sa používa TY v styku s niektorými národnostnými menšinami – konkrétne sa to týka kontaktu lekár – Róm. Habilitantka v tomto prípade mala doplniť svoje tvrdenie, že sú aj také prípady, ale nedá sa to zovšeobecniť. V tomto prípade bolo treba uviesť, že sa možno v niektorých regiónoch použije forma TY, prípadne niektorý lekár použije aj takú formu, ale bežné to nie je. Osobná minianketa medzi lekármi nám to potvrdila. Pri výbere správnej adresatívnej

formy u najstaršej generácie pri komunikácii v politických kruhoch a medzi niektorými spoločenskými skupinami habilitantka analyzuje situáciu v Poľsku, avšak chýba porovnanie so slovenčinou (s. 81). V nasledujúcich podkapitolách habilitantka uvádza príklady z obidvoch jazykov. Na s. 81 je pod čiarou uvedený *Savoir-vivre dla każdego* od E. Pietkiewicza. Zaujímalo by nás, s akými publikáciami tohto druhu sa habilitantka stretla na Slovensku?

Ako sme už vyššie uviedli, najdôležitejšia a najcennejšia podľa nášho názoru, je posledná kapitola *Analýza nominálnych adresatívnych foriem v poľskom a slovenskom jazyku* (s. 88 – 198). Už počet strán tejto kapitoly (vyše stovky) napovedá, že je to podrobná analýza s bohatým ilustračným materiálom, fotografiami a prehľadnými tabuľkami (osobné mená, najčastejšie priezviská, porovnanie oslovenia vo vysokoškolskom prostredí, v armáde, polícii, v požiarom zbore, v náboženskej hierarchii ap.). Ako ilustračný materiál autorke poslúžili exemplifikácie z médií a taktiež z vlastného pozorovania a ústnej komunikácie. Kapitola je rozčlenená na 8 podkapitol a tie sa vo viacerých prípadoch ešte členia. Habilitantka sa snaží všetky situácie s adresatívnymi formami uvádzať v oboch skúmaných jazykoch a zdôrazniť rozdiely i zhody. Autorka si správne zvolila porovnávaciu metódu, nakoľko týmto spôsobom sa dá veľmi výstižne poukázať na zhody a rozdiely v gramatických systémoch dvoch blízkych jazykov. Pri kontrastívnej metóde sa strácajú zhody, a vieme z vlastnej pedagogickej práce, že mnohokrát práve zhody spôsobujú študentom väčšie problémy. Ako sme už spomínali, porovnávanie nie je úplne proporcionálne. Je to aj na škodu, pretože až pri podrobnej analýze by sa ešte viac ukázali rozdiely medzi poľštinou a slovenčinou. Niektoré údaje z tabuliek sú prekvapivé, napríklad najfrekventovanejšie priezviská na Slovensku (Kováč, Horváth, Nad'/Nagy). Pri krstných menách sa situácia mení z roka na rok, podľa údajov z roku 2013 sú najpopulárnejšie mená (Jakub, Adam, Samuel/Michal, Nela, Sofia, Ema). Autorka uvádza (podľa P. Ďurču) v tabuľke údaje z roku 1992 a tie sú v porovnaní s dneškom iné.

K textu práce máme aj niekoľko pripomienok. Škoda, že habilitantka sa iba okrajovo dotýka štýlov a žánrov. Dúfame, že v ďalšom výskume sa podujme aj na analýzu tejto problematiky. Na s. 119 habilitantka tvrdí, že používanie oslovenia *občan* má negatívne konotácie. Odkiaľ berie takéto tvrdenie? Na s. 121 by sa žiadalo doplniť používanie oslovenia *súdruh/súdružka* aj o materské školy, kde sa tiež používalo. Na s. 129 by sa žiadalo doplniť pri slove *druh/družka*, že toto slovo nadobudlo aj nový význam „muž/žena, ktorí žijú v spoločnej domácnosti bez sobáša“. Na s. 147 má autorka oslovenie *starší asistent* – vo vysokoškolskom prostredí na Slovensku. Nepoznáme takéto oslovenie, iba *odborný asistent*.

Pri vedeckom titule PhD. autorka píše, že je to veľký doktorát. Veľký doktorát je DrSc. a PhD. je starší titul CSc., ktorý sa síce ešte používa, ale už neudeluje. Na s. 151 habilitantka píše, že slovenskí vysokoškooláci oslovujú svojich učiteľov pán + titul + priezvisko. Možno to niektorí takto robia, ale bežne sa oslovuje bez priezviska: *pán docent, pani profesorka*. Na s. 152 uvádza autorka históriu akademických titulov v Poľsku. Bolo by vhodné zmieniť sa aj o situácii na Slovensku (menovanie docentov a profesorov za minulého režimu). V tabuľke na s. 194 by sa žiadalo uviesť aj oslovenie *strýc/strýko/stryná*, ktoré sa tiež v niektorých regiónoch používa dodnes. Pri osloveniach rodinných príslušníkov (tabuľka 17) sa v slovenčine stretávame aj s oslovením: *švagre, švagrik, švagrinka, dcérka, synku/synak* ap.

Posledné dve kapitoly Wnioski (s. 199 – 206) a Zakończenie (s. 206 – 212) mohla autorka spojiť do jednej záverečnej kapitoly. Môžeme konštatovať, že habilitantka aj tieto dve kapitoly spracovala pozorne a podrobne.

Na konci práce je v Bibliografii (s. 215 – 233) uvedený bohatý a vyčerpávajúci súpis prác, obsahujúci všetky základné publikácie k danej problematike. Možno by bolo vhodné doplniť bibliografiu o práce J. Pekarovičovej a najnovšiu prácu M. Marcjanik, prípadne iné pozície, ktoré sa objavili nedávno.

Na záver by som ešte chcela zdôrazniť, že práca je napísaná dobrým, kultivovaným, jasným a zrozumiteľným poľským jazykom. V záverečnej časti práce (s. 234-266) je uvedený preklad do slovenčiny. Z celej práce vidieť, že habilitantka je dobre zorientovaná v problematike, pozná autorov, ktorí sa danou problematikou zaoberajú. Sama sa zvolenej téme venovala veľmi dôkladne a precízne zozbierala všetky bibliografické údaje.

Moje pripomienky, ktoré v svojom posudku uvádzam, sú skôr doplnujúce a neznamenajú zníženie hodnoty práce. Po zapracovaní niektorých pripomienok by bolo vhodné prácu vydať aj knižne, aby mohla slúžiť ako učebná pomôcka pre študentov polonistiky a pre prekladateľov.

Všetky práce dr Gabriely Olchowej predstavujú obohatenie polonistickej porovnávej jazykovedy a zaplňajú biele miesta v porovnávacom výskume dvoch blízkych jazykov, akými sú slovenčina a poľština. Preto navrhujem Vedeckej rade Filozofickej fakulty Univerzity Mateja Bela, aby dr Gabriela Olchová po úspešnom obhájení svojej práce získala titul docentka v študijnom odbore **2.1.33 Všeobecná jazykoveda**.

V Bratislave 30. marca 2014

Marika Pančíková